

Borbáth Erika

A KÖZMŰVELŐDÉS FELADATAI AZ ISKOLA-RENDSZEREN KÍVÜLI FORMÁLIS, INFORMÁLIS ÉS NONFORMÁLIS KÉPZÉSBEN AZ ISKOLÁSKORÚAK ÉS A FELNŐTTEK KÖRÉBEN¹

A Magyar Pedagógiai Társaság 2008-ban meghirdette a Nevelésügyi Kongresszus megtartását (későbbiekben: Kongresszus). A Kongresszust az elmúlt évtizedekben mindig olyan alkalommal rendezték meg, amikor az oktatásügy válaszüton volt, amikor a problémák megoldását eredményezhette a diskurzus, a teendők számbavétele. Nincs ez másképpen napjainkban sem.

A VII. Nevelésügyi Kongresszus rendkívül jó időpontban és nagyon jó szellemben állította a gondolkodásunk középpontjába a nevelés, a tanulás ügyét. Paradigmaváltást fogalmazott meg – alapul véve azokat az Európai Unió irányelveket, amelyek az elmúlt évtizedben kerültek meghatározásra –, amelynek hatására megszülettek hazai dokumentumok is, pl. az egész életen át tartó tanulásról.

¹ A cikk előadásként hangzott el a VII. Nevelésügyi Kongresszuson, Budapesten, 2008. augusztus 26-án, Tóth Erzsébet, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus osztályvezetőjének tolmácsolásában.

A Nevelésügyi Kongresszus Vitaanyaga (későbbiekben: Vitaanyag) a bevezetőben leszögezi, hogy az ember egész nevelési rendszerében kívánja a képzést, az ismeretek elsajátítását, a készségek fejlesztését újragondolni, s szükség szerint újra fogalmazni. A közművelődésben dolgozó szakemberként ezt a szándékot rendkívül fontosnak és a gondolkodásban meghatározó elemnek tartom. Egyetértve a Vitaanyag szempontjaival mi magunk is alapvetőnek és meghatározónak tartjuk az iskolai rendszerű képzést. Ugyanakkor elengedhetetlennek véljük, hogy az egész életen át tartó tanulás jegyében diskurzust kezdeményezzünk az iskolai rendszerű, az iskolai rendszeren kívüli formális, informális és nonformális tanulásról mind a felnövekvő, mind pedig a felnőtt nemzedékek esetében. Megítélésünk szerint megkerülhetetlen, hogy a rendkívül szerteágazó „nevelésügyben” megtaláljuk az egymásra épülő, az egymást kiegészítő elemek összekapcsolását, az egyes részterületek eredményeinek a felhasználását a nevelésügy egészében. Azonban a mottó megfogalmazásával

SZÍN

ismét szűkíti a kört a Vitaanyag. Véleményünk szerint *a tanulás a közügy!* Az oktatás az állam és az önkormányzatok felelőssége és feladata a résztvevő, a felhasználó gyerek, illetve a felnőtt és a társadalom egésze érdekében. Ezt azért is kívánjuk hangsúlyozni, mert éppen a megváltozott társadalmi, gazdasági feltételek mellett a tanulás, a folyamatos ismeretfelújítás felelőssége, motivációja is sokszereplőssé vált. Az állam és az önkormányzatok mellett a gazdaság szereplőinek és az egyének is felelősséget kell vállalni annak érdekében, hogy hatékonyan és kreatívan tudjunk részt venni a mindennapokban, a munkában, a családban és a települési közösségeinkben. Csakis így válhat az egész életen át tartó tanulás társadalmi kérdéssé!

Az együttműködés, a közös gondolkodás szándékával kívánjuk ismertetni a közművelődésben elért eredményeinket, s keressük a kapcsolatot a nevelésügy más szereplőivel.

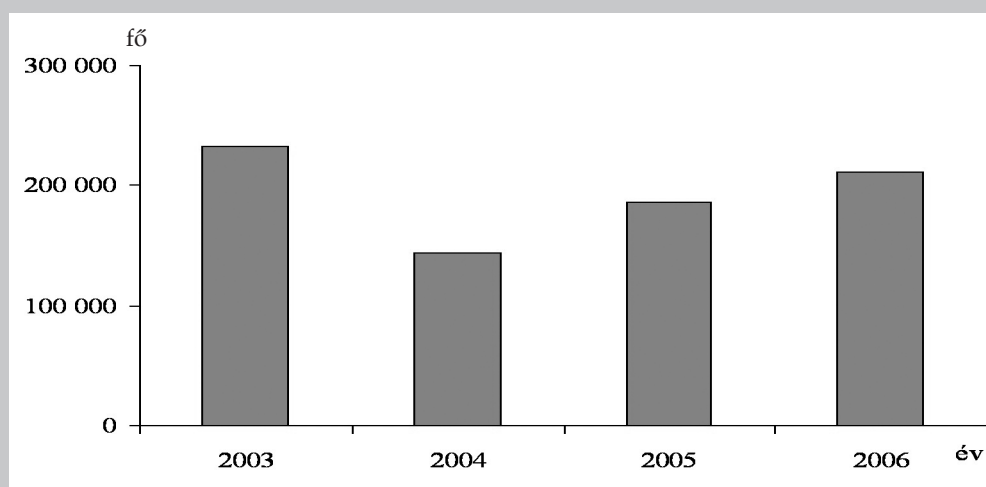
A közművelődés szerepe a gyerekek kreativitásának fejlesztésében, a közösségi aktivitás gyakorlásában

A közművelődési szervezetek számos vonatkozásban a társadalmi közép rétegek és az un. hátrányos helyzetű rétegek és térségek szervezetei. Ezt a ki-

jelentést támasztja alá a Szociológiai Kutató Intézet által 2002-ben végzett nagy felmérés, amely az egyes kulturális intézmények igénybevételét vizsgálta². Erről olvasható tanulmány a Magyar Művelődési Intézet honlapján. Ezt a megállapítást azért tartottam szükségesnek bevezetéképpen leírni, mert a későbbiekben éppen ez a tény indokolja az egyes nevelési ágazatok együttműködésének szükségességét. A partneri kapcsolatok szükségességét támasztja alá más szempontokból, hogy a közművelődési intézmények a települések több mint 90%-án jelen vannak, eltérő tartalmi teljesítményekkel ugyan, de a közösségi intézmények lehetőségével. Tevékenységük rendkívül sokoldalú, s az aprófalvas térségekben a könyvtári szolgáltatások mellett, vagy avval karöltve ad szinte kizárólagos lehetőséget a közösségi művelődésre, ismeretszerzésre és szórakozásra.

Az 1. számú és a 2. számú diagramok néhány adat bemutatásával illusztrálják, hogy a közművelődés a saját tevékenységi rendszerében hogyan járul hozzá a felnövekvő nemzedék személyiségének fejlődéséhez, az iskolai keretekben folytatott, megalapozó nevelési folyamatok kiegészítéséhez.

1. sz. ábra³: Amatőr művészeti csoportokban, más alkotó közösségekben és rendszeres ismeretterjesztési formákban résztvevő 15 év alatti gyerekek száma

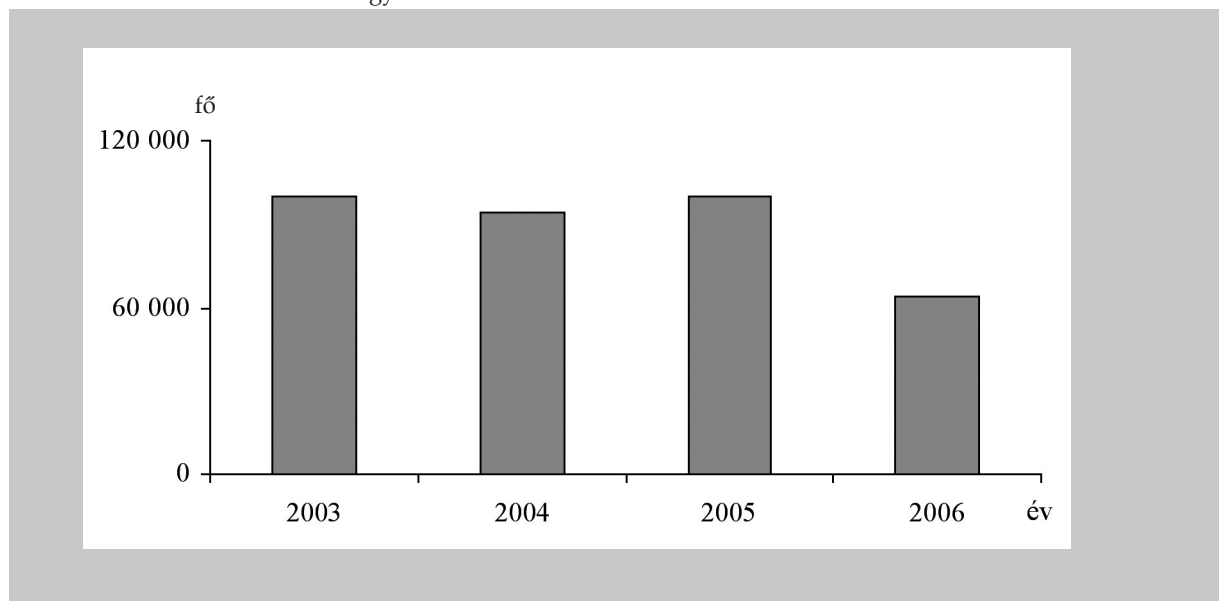
2 Hunyadi Zsuzsa: A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Budapest, Magyar Művelődési Intézet és MTA Szociológiai Kutató Intézet, 2004. (Találkozások a kultúrával 1)

3 Az ábrát a NKÖM – OKM ISTAR statisztikai adatok feldolgozásával készülték.

Az alkotó közösségekben (szakkörökben, klubokban) és az amatőr művészeti közösségekben olyan fejlesztő, tehetséggondozó tevékenység folyik, amely hatékonyan egészíti ki az iskolai képzést. Lehetőséget biztosít az iskoláskorú nemzedék számára a kreativitás fejlesztésére, a tananyagot kiegészítő tudás megszerzésére. Az 1. sz. ábra szerint az évente több mint kétszáz ezer gyerek számára elérhető áron, nem piaci környezetben biztosít kreatív tevékenységeket, amelyek éppen azok számára jelentenek felzárkóztatási vagy esélyteremtő lehetőségeket, akik egyrészt a családi helyzetükből adódóan nem tudják megfizetni a kul-

turális piac szolgáltatásait, illetve a családi környezet nem motiválja a gyereket tehetsége fejlesztésére. Másrészt viszont, amiért a közművelődési intézmények hiányt pótolnak: éppen a település differenciálatlan kulturális szolgáltató rendszere, a 2000 főnél kevesebb lélekszámú falvak többségében nincsenek szakosított intézmények, s hiányuk miatt másképpen nem juthatnának hozzá a gyerekek a kreativitásukat fejlesztő, az ismeretsajátítást elősegítő lehetőségekhez. Természetes, hogy a két ok számtalanszor együtt jelent komoly feladatot mind a pedagógusok, mind pedig a közművelődési szakemberek számára.

2. sz. ábra: Táborokban résztvevő gyerekek száma 15 év alatt

Elsősorban az iskolai szünetekben szervezett táborok kettős célt szolgálnak. Részben az egyes művészeti, ismeretbővítő szakmai tartalmakkal fejlesztik a gyerekek érdeklődését, kreativitását, részben pedig segítik a szülőket abban, hogy hasznos időtöltést biztosítsanak gyermekeik számára, akkor is, amikor ők dolgoznak. Nem beszélve arról, hogy a gyerekek egy meghatározó része számára éppen ezek a táborok jelentik az élményszerzést, a kikapcsolódást és az új környezettel való ismerkedést, még akkor is, ha a család egyébként nem engedhet meg magának nyaralást. Ugyanakkor a nyári szaktáborok olyan személyes közösségépítő lehetőségek is, ahol a gyerekek együttműködési képessége, toleranciája, a szóbeli és képi kommu-

nikációja is fejlődhet. Számos olyan személyiséget ismernek meg, akik az életükben meghatározóvá válhatnak.

Természetes, hogy a felsoroltakon kívül még számos forma és együttműködési tartalom is kialakul a helyi nevelési intézmények és a közművelődés szervezetei között. Ezek településenként nagyon eltérőek lehetnek, mivel éppen a helyi igényeknek, feltételeknek, lehetőségeknek megfelelően alakítják azokat.

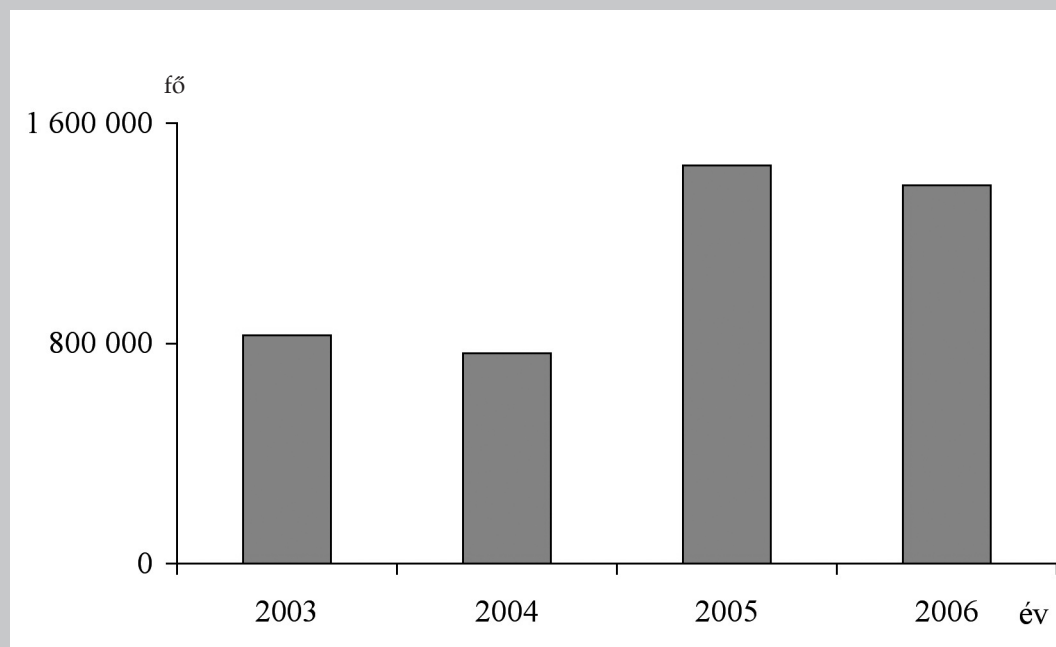
A felnőttek iskolai rendszeren kívüli képzése a közművelődésben

A felnőttek iskolai rendszeren kívüli alkotó tevékenységének formái és tartalmai rendkívül színesek

a felnőtt lakosság körében. Természetes, hogy településtípusonként, életkori sajátosságok szerint eltérően vesznek részt a megajánlott, vagy pedig a saját kezdeményezésre megalakított művészeti csoport-

okban, alkotó közösségekben (mint pl. a kórusok, színjátszó csoportok, gyűjtő és hobby körök, képzőművészeti alkotókörök, táncsoportok, hagyományőrző együttesek, népi kézműves szakkörök stb.).

3. sz. ábra: Az alkotó közösségekben, rendszeres ismeretterjesztő formában résztvevő felnőttek száma

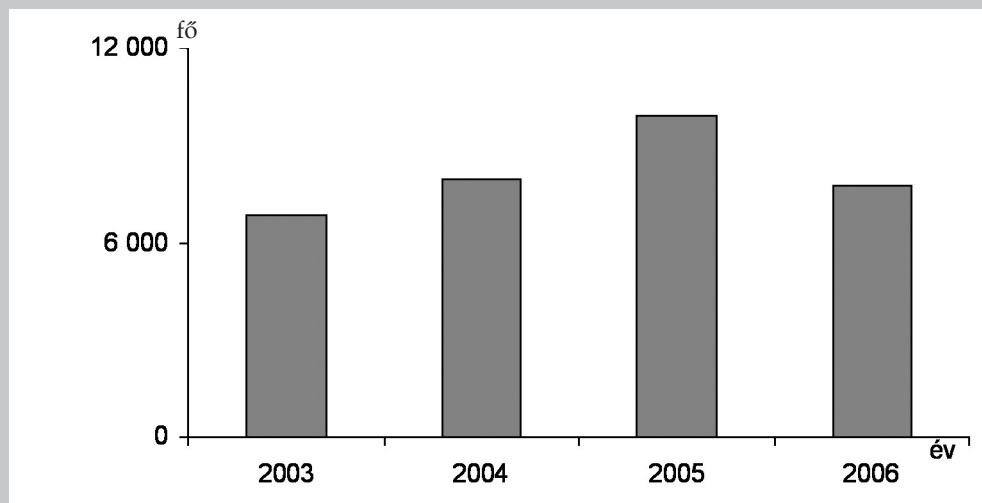
Az amatőr művészeti, az alkotó közösségek szerepét azért is tartjuk kiemelten fontosnak, mert a művészeti ismeretek elsajátítása, a tehetséggondozás mellett rendkívül fontos szerepük van az ún. közösségi, együttműködési magatartásformák elsajátításában, fejlesztésében. Számtalan esetben egy-egy közösség mentálhigiénés szerepe meghatározóbb, mint az a művészi produkció, amit létrehoznak. Természetes, hogy az egyes művészeti értékek elsajátítására, a vadhajtások korrigálására szolgálnak a szakági fesztiválok, ahol hozzáértő szakemberek segítenek a fejlődésben.

A másik fontos terület a közművelődésben az a napjainkban egyre erősödő tevékenységrendszer, amely elsősorban az intézményhiányos, értelmiséghiányos vagy éppen közösségihiányos (ez lehet bármely településtípus) településeken segíti a helyi fejlesztések elindítását illetve azok megvalósítását.

A Kongresszus is kihívásként értelmezi, hogy az egész életen át tartó tanulás részévé legyen, hogy az ember felismeri és képviseli önmaga és a helyi társadalom érdekeit és értékeit. Ez a folyamat nem zárul le, nem zárulhat le az iskolai rendszerű képzés befejeződésével. A közművelődés éppen a közösségfejlesztő tevékenységei révén vállal ebben a folyamatban jelentős szerepet. Szervezetten, átgondoltan más szervezetek nem is foglalkoznak a fejlesztések ezen ágával.

A 3. sz. ábra adatai jól szemléltetik, hogy a felnőtt lakosság körében mennyire népszerűek a művészeti csoportok. Csaknem másfél millió ember vesz részt a művészeti közösségeknek a munkájában, tehát a felnőtt lakosság csaknem egyharmada tagja valamely csoportnak vagy fejlesztő közösségnek.

4. sz. ábra: A közművelődési szervezetekben OKJ-s végzettséget szerzett felnőttek száma

A 4. sz. ábra a közművelődésben szervezett un. OKJ-s képzésben résztvevők számát mutatja. A statisztikában meglévő képzési adatok elsősorban közművelődési szakemberekre, illetve a szakterülethez kapcsolódó egyéb szakmák (pl.: népi mestersegek, népi mestersegek oktató stb.) képzését jelentik.

Ezzel az adatsorral megerősíteni szeretnénk a Kongresszus téziseiben is megfogalmazásra került tételt, miszerint a szakmai képzés sokszínűvé vált, s hogy tovább kell erősíteni a nevelési folyamatok diverzifikációját. Ezen szakmák felkészítésében természetes, hogy azok az intézmények és szakemberek a legfelkészültebbek, amely intézmények szolgáltatásai az adott ismeretekre épülnek. Ezt a folyamatot szeretnénk a továbbiakban is fejleszteni. Ebben fontos feladat a képzők képzésének elindítása és együttműködés keresése éppen a képző intézményekkel. Meg kell találni azokat a közös pontokat, amelyek hiányoznak a képzésből. Ilyen példa pl. a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint a bajai Eötvös József Főiskola által akkreditált és indított művészeti csoportvezetői képzés.

A 2002-ben az Európai Unió országai által elfogadott un. Lizaboni Dokumentum éppen a felnőttképzés feltételeinek a megteremtésében határozza meg, hogy az emberek lakóhelyén vagy annak közelében kell kialakítani az ismeretek hozzáféréseinek, a képzésnek, a tanulásnak a lehetőségét. A közművelődési intézményhálózat kiterjedt intézményrendszerével és szakembereinek bevonásával lehet a helyi felnőttképzés bázisa, s partner a szervezésben.

Kompetencia fejlesztések a közművelődésben

A kompetencia kifejezést egyre bővülő körben használjuk napjainkban. A nevelésügyben elsősorban a megváltozott ismeretátadással illetve feldolgozással hozzuk kapcsolatba. Az Európai Unió nyolc kulcskompetencia csoportot határoz meg, amelyek a következők: kommunikáció anyanyelven, kommunikáció idegen nyelven, matematikai és alapvető természettudományos kompetenciák, digitális kompetencia, a tanulni tudás kompetenciája, a szociális és állampolgári kompetenciák, kezdeményezőképeség és vállalkozási kompetenciák, kulturális tudatosság és kifejező-készség kompetenciája.

A kompetencia fogalmának közművelődésben való értelmezéséhez Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése c. tanulmányát vettük alapul.⁴ A szerző az iskolai nevelés rendszerében, a nemzetközi elvárások függvényében értelmezi a kompetencia fogalmát. Jelen esetben vázlatosan megkíséreltem tovább gondolni a fogalmat, kiterjesztve azt a neveléssel folyamatosan kapcsolatban lévő, formális vagy informális kapcsolatok szerint együttműködő közművelődési szervezetek tevékenységére is. Azért is tartom rendkívül fontosnak az alábbi három kulcskompetencia, a kommunikációs, az együttműködési és a problémamegoldó kompetenciák értelmezését a munkánkban, mert a közművelődés társadalmi hasznossága, a nevelésügy egészében való megjelenése éppen ezen kompetenciák tartalmi kiterjesztésével fogalmazható meg.

Az előző négy ábrán látott adatok bizonyítják, hogy

⁴ Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése. www.oki.hu/cikk.php

a közművelődés sajátos eszközeivel és módszereivel is a fent kiemelt három kompetenciának a fejlesztését segíti elő mind a felnövekvő, mind pedig a felnőtt lakosság körében.

Ha figyelmesen végiggondoljuk az egyes kompetenciák tartalmi sajátosságait, látható a tényleges egybeesés az oktatás és a közművelődés területén.

Kommunikáció:

- Az amatőr művészeti csoportok, a közösségek egyik legfontosabb feladata a kreativitás fejlesztése – mind a szóbeli, mind pedig a képi feldolgozása a körülöttünk lévő világ kihívásainak. A kommunikáció alapeleme a csoportok működésének.

- A közösségfejlesztés célja felismerni a saját és a helyi társadalom értékeit és érdekeit, megtanulni azokat a technikákat, amelyekkel aktívan elő lehet segíteni környezetünk közösségi, gazdasági fejlődését, fejlesztését. Tudatosságra és a közösségekben, a közösségekkel való együttes munkára tanít, és a közösségekben való részvétel során természetessé, elsajátított tudássá válik a vélemények megfogalmazása, az érdekérvényesítés kommunikációs lehetősége.

Együttműködés:

- A csoportok működése feltételezi a nyitottságot, az empátiát, a szociális interakciót, a társas érzékenységet, a felelősségérzetet. Az ezekre való tudatos figyelem részben a csoport vezetőinek feladata, részben maguk a csoport tagjai is felelősek az együttműködés fenntartásáért. Az alkotó művelődési csoportok – mondhatni másodlagos célként, bár néha eszközként megvalósuló elsődleges célként – járulnak hozzá az együttműködési kompetencia fejlesztéséhez mind az iskolás korosztály mind pedig a felnőttek esetében.

Problémamegoldás

- A közösségfejlesztés a maga sajátos eszközeit a világ szerencsésebb országaiban már évtizedek óta alkalmazza a helyi társadalom fejlesztése érdekében. Napjaink egyik jelentős problémája a kulturális szegénység, amely legalább annyira akadálya a fejlődésnek, a gazdaság és a társadalom hatékony együttműködésének, változásának, mint a gazdasági értelemben megfogalmazható szegénység. A közösségfejlesztés módszerei éppen a kreatív magatartás elősegítése érdekében megtanítják az embereket arra, hogy a hibakeresés, a döntéshozatal és a rendszerelemzés és tervezés folyamán ne csupán megtalálják a környezetükben a problémát, hanem együttműködésükkel, kreatív részvételükkel maguk is a folyamatok részeseivé válnak.

- Alapelvünk: csak az a helyi, térségi fejlesztés lesz fenntartható, amely közösségi együttműködéssel in-

dul, a megvalósításban az érintettek folyamatosan együttműködnek, mert csak így lesznek érdekelték az eredmények fenntartásában.

- A kulturális vidékfejlesztés programjában tudatosan alkalmazzuk a közösségfejlesztés módszereit. Együttesen dolgozzuk ki annak a lehetőségét, hogy a helyben élők hogyan lehetnek a helyi fejlesztések tervezői, a megvalósításban a település vezetőinek partnerei. Ennek során válnak érdekeltté az eredmények fenntartásában és továbbvitelében.

Javaslatok az együttműködésre

Nevelésügyi Kerekasztal szervezése:

Tapasztalataink szerint a nevelésben, a kompetenciák fejlesztésében érdekelt szervezetek alig fordítanak időt a szakmai függetlenség megőrzése mellett az együttműködések erősítésére, az egyes szakterületek tudásának megismerésére és alkalmazására.

A hozzáférés lehetőségének, esélyének érdekében a nevelésügyben érdekelték együttműködésével közösen szorgalmazzuk a helyi tudásközpontok kialakítását.

Olyan együttműködési hálózat kiépítésére van szükség a szolgáltatók részéről, amelynek keretében a helyben élők a legoptimálisabban tudnak hozzáférni és tudják felhasználni az ismereteket és az információkat. Ebben a közművelődés – az intézményrendszere révén – jelentős lehetőségeket tud felajánlani.

Szükségesnek tartjuk tisztázni, hogy az átmenet stratégiájában milyen feladatai vannak a nevelésügy egyes területeinek:

Az átmenet, a gyors gazdasági, társadalmi változások érintik a tudásközvetítő intézmények működését is. Ugyanakkor kellő tudatossággal és szakmai felkészültséggel nem elsősorban a szervezeti keretek működési nehézségeire kellene megoldást találni, hanem éppen a szolgáltatások szakszerűségére, nyitottságára, az együttműködések felmutatására kell stratégiát kialakítani. Ezáltal érhet el a nevelésügy egésze olyan társadalmi beágyazottságot, amely jelentősen hozzájárulhat a szervezeti és működési problémák megoldásához is. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy az együttműködő szakterületek a saját tudásukat és egymás tudását elismerjék, és a közös munkában kialakítsák az együttműködés formáit.

A helyi közösségi élet szervezésében rendkívül fontos szerepiük lenne a pedagógusoknak:

A közművelődés szakembereinek az elmúlt évtizedekben a legtermészetesebb szövetségesei, partnerei a pedagógusok voltak. Kérjük a pedagógusokat, hogy ezt az együttműködést tartsuk fenn, éppen a településeinken élők érdekében.